

מוסדות
**דרבי
 תורה**

בנשיאות מרן הגאון
 רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ואהבת לרעך כמוך זה כלל
 גדול בתורה

הלכה

לחקדים ישראל לנכרי במקח
 וממכר

פרשת בהר תשע"ח

שנה י"ז – קובץ כ"ז [תרמ"ז]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

עריכה והוצאה לאור ע"י מכון "מנחת אשר" ירושלים עיה"ק תובב"א

להפצת תורתנו של מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

Email: minchatasher1@gmail.com

המען למכתבים: ת.ד. 23170

לאתר שיעורי הרב שהוקם ע"י ידידנו ר' שי לזניק הי"ו: www.torahbase.org

לתרומות להחזקת והפצת התורה
וקרן הצדקה של מרן הגאב"ד שליט"א:

Email: 5004733@gmail.com

או בטלפון: 02-6337821

נר ה' נשמת אדם

השיעור השבועי מוקדש לזכרו של

הרב מרדכי דוד בן הרב לייביש ז"ל

נלב"ע כ"ב תמוז תשע"ז

זכות התורה תעמוד לנשמתו הטהורה

בגנזי מרומים, בגן עדן תהא מנוחתו ונחלתו.

ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י בנו ידידנו הדגול ד"ר ר' צבי כץ הי"ו

ירושלים - מקסיקו

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

הקונטרס השבועי מוקדש

להצלחתו של ידידנו הדגול

הר"ר שי לזניק הי"ו

ימלא ה' כל משאלות ליבו

וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו

מכון מנחת אשר

להפצת תורתו של מו"ר הנאון רבי אשר וייס שליט"א

יומא טבא לרבנן

בשמחה רבה אנו מודיעים לציבור רבנן ותלמידהון שזכינו להוציא לאור את הספר שרבים ציפו לו

מנחת אשר

בבא קמא חלק א

כמו כן שמחים אנו להודיע שזכינו להוציא לאור את הספר

מנחת אשר

שיחות על המועדים חלק שלישי

- * חודש ניסן * שבת הגדול * פסח * שבת חול המועד * שביעי של פסח *
- * ספירת העומר * פסח שני * ל"ג בעומר * שלשת ימי הגבלה *
- * שבועות * יום טוב * מפתחות לג' חלקי שיחות על המועדים *

ניתן להשיגן כל לילה בשיעורי מרן שליט"א

לפרטים נוספים ניתן לפנות למשרדי המוסדות - רח' אהרון אשכולי 109, טל: 02-5022106

בברכת התורה, הנהלת המכון

פרשת בהר

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

"וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו" (כ"ה י"ד).

"וכי תמכרו וגו' - לפי פשוטו כמשמעו. ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר, מכור לישראל חברך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור, ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך" (רש"י שם).

ומקור הלכה זו בתורת כהנים (ספרא בהר פרשה ג' סוף פרק ג'):

"מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך ת"ל או קנה מיד עמיתך אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המטלטל ת"ל ממכר לרבות דבר המטלטל".

ויש לעיין בכוונתם האם צריך להקדים ישראל לגוי כאשר יוצא נפסד מכך, או שמא אין כוונתם אלא שצריך להקדים ישראל לנכרי כאשר שניהם מרוצים למכור באותו מחיר או לקנות באותו מחיר אבל אין האדם צריך להפסיד ממון כדי להקדים ישראל לנכרי.

והנה ברייתא זו שבספרא לא הובאה בש"ס אך מצינו בשתי סוגיות דיש על האדם אף להפסיד כדי להקדים ישראל לגוי ואף להקדים גר תושב לנכרי עובד עבו"ז.

א. בבבא מציעא (ע"א ע"א) אמרו:

"דתני רב יוסף אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, עמי ונכרי עמי קודם, עני ועשיר עני קודם, ענייך ועניי עירך ענייך קודמין, עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין. אמר מר עמי ונכרי עמי קודם, פשיטא. אמר רב נחמן אמר לי הונא לא נצרכא דאפילו לנכרי ברבית ולישראל בחנם".

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

הרי דצריך להלוות לישראל ללא רבית אף במקום שיכול להלוות לנכרי ברבית אף שיוצא נפסד בכך. וכך נתחדשה הלכה משום דאל"כ מאי קמ"ל שצריך להקדים ישראל לנכרי בהלוואה, וע"כ דצריך לעשות כן אף במקום הפסד.

ולכאורה יש לתמוה כך גם בדברי הספרא דאם מיירי שלא במקום הפסד מאי קמ"ל ומה רבותא יש כאן, וע"כ דאף במקום הפסד אמרו כן.

ב. ועוד מצינו בעבו"ז (כ' ע"א):

"דתניא לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי, אין לי אלא לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה, לגר במכירה מנין, תלמוד לומר תתננה או מכור, לעובד כוכבים בנתינה מנין, תלמוד לומר תתננה ואכלה או מכור לנכרי, נמצא אתה אומר אחד גר ואחד עובד כוכבים בין בנתינה בין במכירה, דברי ר' מאיר. רבי יהודה אומר דברים ככתבן, לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה. שפיר קאמר ר"מ. ור' יהודה אמר לך, אי סלקא דעתך כדקאמר ר"מ, לכתוב רחמנא תתננה ואכלה ומכור, או למה לי, שמע מינה לדברים ככתבן הוא דאתא. ור"מ, ההוא לאקדומי נתינה דגר למכירה דעובד כוכבים. ור' יהודה, כיון דגר אתה מצווה להחיותו, וכנעני אי אתה מצווה להחיותו, להקדים לא צריך קרא".

הרי דלכו"ע יש להקדים נתינה לגר למכירה לנכרי ולא נחלקו ר"מ ור"י אלא אם ידעינן זאת מסברא או דצריך קרא ללמדנו.

ויש לעיין למה הקשו בב"מ בפשיטות דאם לא מדובר בהפסד מאי קמ"ל דיש להקדים ישראל לנכרי ובעבו"ז נחלקו בשאלה זו ר"מ ור"י.

ונראה לכאורה דשאני גר תושב מישראל, דמ"מ גר תושב גוי הוא לכל דבר, ולגביו נחלקו ר"מ ור"י האם סברא פשוטה היא דיש להקדימו לגוי שאינו גר תושב, משא"כ בין ישראל לנכרי דכו"ע מודי דאם אין הפסד בדבר יש להקדימו.

ועוד י"ל דעד כאן לא נחלקו ר"מ ור"י אלא אם סברא פשוטה היא להקדים נתינה לגר למכירה לנכרי, דיש בזה הפסד ממון, אבל בב"מ אמרו דבמקום שאין כל הפסד פשיטא שיש להקדים ישראל לגוי.

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

ולפי"ז יש לתמוה לאידך גיסא, דלמה לי קרא להקדים הלוואה לישראל ללא רבית להלוואה ברבית לגוי והלא לשיטת ר' יהודה אף להקדים נתינה לגר תושב למכירה לגוי לא צריך קרא כיון שגר תושב אתה מצווה להחיותו וק"ו דלא צריך קרא להקדים ישראל לגוי אף במקום הפסד.

וכבר עמד על כך הפני יהושע בב"מ שם וכתב דשאני נבילה שאין בו אלא הפסד מועט ממשא"כ בהלוואה דלפעמים יש בו הפסד מרובה קמ"ל דמ"מ יש להקדים הלוואה לישראל להלוואה ברבית לנכרי, עי"ש.

ולפי כל הנ"ל לכאורה לא צריך קרא להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר אא"כ קמ"ל דאף במקום הפסד יש להקדימו.

ואכן מצינו לשני גדולי עולם שפירשו את דברי הספרא שאכן קמ"ל דיש לקנות מישראל ביוקר אף שיכול לקנות מנכרי בזול, ויש למכור ליהודי בזול אף שיכול למכור לנכרי ביוקר.

בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן קנ"א) דן במה שתיקנו בקהילה מסויימת שכל המוכר ליהודי על הקונה להוסיף זוז לכל דינר ואם לא יוסיף לא ימכרו לו אלא לגוי, ודחה תקנה זו מכל וכל וכי היא נסתרת מהלכה פשוטה שיש להעדיף מכירה לישראל אף ביוקר וק"ו שאין למכור לגוי בזול ולישראל ביוקר, והוכיח מדברי הספרא דצריך למכור לישראל בזול אף כשיכול למכור לנכרי ביוקר, עי"ש.

ובשו"ת הרמ"א (סימן י') דן במעשב שהיה שמהר"ם פאדווה הדפיס את הי"ד החזקה להרמב"ם בהוצאה מתוקנת ביחד עם שותף גוי, וגוי אחר הדפיס אף הוא את הרמב"ם ללא כל תיקונים והגהות והציע אותו למכירה במחיר יותר זול, ופסק הרמ"א דאסור לקנות את ההוצאה הזולה דיש לקנות מישראל ביוקר ולא מן הנכרי בזול, והתבסס אף הוא על דברי הספרא הנ"ל.

הרי לן שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד בביאור דברי הספרא דאכן מיירי בהקדמת ישראל לנכרי במקח וממכר אף במקום הפסד.

אמנם צע"ג בהלכה זו דנמצא אתה מקפח שכר כל בריה ואיך יתפרנסו הבריות אם לעולם יצטרכו למכור לישראל בזול במקום למכור לנכרי ביוקר, וביותר יש

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

לתמוה בדברי הגמ' בעבו"ז יש להקדים נתינה בחנם אף לגר תושב למכירה תמורת ריווח לנכרי דעלמא, וא"כ בטלת את ענף המסחר ביטול גמור. וכן הדבר במה דמבואר בב"מ דאסור להלוות לגוי ברבית כאשר אפשר להלוות לישראל בחנם.

ולכאורה היה נראה דשאני הא דנתינה לגר דלא מיירי אלא בנבילה דבאמת אסור לסחור במאכלות אסורות ולא התירו אלא בנודמנה לו במקרה, וא"כ אין זה פוגע בפרנסתו של ישראל ורק בזה אמרו דיש להקדים נתינה למכירה אבל לא בשום דבר שבנ"א מתפרנסים ממנו בדרך מסחר.

וגם במה שאמרו בב"מ דיש להלוות לישראל בחנם ולא לגוי, ברבית נראה דאין זה אלא ביש לפניו ישראל המבקש הלוואה, דכיון דמ"ע להלוות לעני עליו החובה להלוות לישראל אף שבידו להרוויח רבית בהלוואה לגוי, אבל במה שאמרו שצריך להקדים ישראל לגוי במסחר ובמשא ומתן ודאי צ"ע.

וע"כ צריך לקבוע בזה גבול ושיעור, ואכן כתב באהבת חסד (פ"ה ס"ו) דאין הדברים אמורים אלא בהפסד מועט ולא בהפסד מרובה, וכבר קדמו בזה בשו"ת חקרי לב (חו"מ סימן קל"ט).

ועיין בשער הציון (סי' תרמ"ח ס"ק ע"ו) שכתב:

"וצריכין הסוחרים הגדולים לידע, כשמזדמן להם לקנות האתרוגים משני מקומות, אחד מישראלים ואחד מנכרים, ושניהם בעניי הכשר הם שוים, יקנו מישראלים, וכמו דכתיב או קנה מיד עמיתך, ופירש רש"י והוא מהספרא, אם תרצה לקנות קנה מן ישראל חברך".

וסתם ולא פירש האם מדובר אף במקום הפסד שיכול לקנות מן הגוי יותר בזול ואף בכה"ג צריך לקנות מישראל, או שמא אין זה אלא כשאין כאן הפסד ממוני.

וכך כתב באגרות משה (יו"ד ח"ג סי' צ"ג) לגבי הלוואה לישראל בחנם דאין זה אלא בהפסד מועט ולא בהפסד מרובה.

והחקרי לב למד כן מהמבואר בב"ב (כ"ב ע"ב) ובשו"ע חו"מ (סימן קנ"ו ס"ו וברמ"א ס"ה) דנקטינן שוקא לת"ח, ומונעים משאר הרוכלים למכור את מרכולתם

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

עד שהת"ח ימכור את שלו, והרי ברור דת"ח זה שיש לו זכות בלעדית למכור את מרכולתו ללא כל תחרות לא יוריד במחיר הסחורה, וכל אלה שיבואו אחריו ויצטרכו להתחרות זה עם זה ודאי יאלצו להתפשר ולהוזיל במחיר הסחורה ונמצא שאתה מקפח את בני העיר, וע"כ דאכן צריך להקדים ולמכור לת"ח אף אם יש בכך הפסד מועט כל עוד אין בזה הפסד מרובה, עי"ש. ויש לפקפק ולדון בראיה זו מכמה צדדים, ואכמ"ל.

ובאמת מפורש כן בתוס' (עבו"ז כ' ע"א ד"ה ור"מ):

"וא"ת וכי אם יש לו לאדם חפץ למכור יתננו לגר קודם שימכרנו לעובד כוכבים והלא אפי' לישראל אינו מצוה על כך וי"ל דדוקא נבילה שאינו שוה אלא דבר מועט לישראל שלא היו עובדי כוכבים מצויים ביניהם ולגר היא שוה הרבה כשאר בשר".

הרי לן להדיא דהלכה זו לא נתחדשה אלא בנבילה שאין בה אלא הפסד מועט, ולא עוד ואף אפשר דאף בהפסד מועט אינו צריך להקדים גר תושב לשאר הגויים אלא בכעין נבילה דאצל המקבל הוי ריווח גדול, אבל אם גם אצל המקבל אין כאן אלא ריווח מועט אין המוכר צריך להפסיד כלל.

ולכאורה יש ללמוד מדבריהם דכך הדין אף בישראל, שהרי כל קושייתם היא "והלא אפי' לישראל אינו מצוה על כך", ותירצו דמיירי בכעין נבילה ומשמע דבכה"ג אף בישראל אכן מצווה על כך, וק"ו הוא דאם כדי להקדים גר תושב הוא מצווה להפסיד בכעין נבילה ק"ו שהוא מצווה על כך בישראל.

אך אי בדידי תליא היה נרה כנ"ל דאין זה אלא בנבילה שמוכר באקראי בנודמנה לו ולא במקח וממכר בדרכי המסחר, ועדיין צ"ע.

ואין להוכיח מדברי התשב"ץ והרמ"א דאף בהפסד מרובה אמרו כן מדסתמו דבריהם ולא חילקו בין הפסד גדול להפסד מועט, דבאמת לא כתבו בזה הלכה כללית לדורות ולא עסקו אלא בשאלה מסויימת שהונחה לפניהם ובמעשה שהיה ומשו"כ אין כלל תימה שלא קבעו מסמרות בשיעור ההפסד, וז"פ.

אמנם עדיין צריך ביאור האם יש בזה שיעור מסויים. ויש מקום לדון דהשיעור היא עד שתות וכדין מחילה באונאה, ובפרט שכל עיקר הלכה זו מפרשת אונאה

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

למדוה, אך אין בזה כל הכרח, ואפשר דאין בזה גבול ושיעור והכל לפי הענין ולפי האיש אם עני מרוד הוא או עשיר מופלג, וכיוצא בזה דנתי בדין הפסד מרובה באיסור והיתר, ואכמ"ל.

ויש מן האחרונים שפסקו דאין צריך להפסיד כלל בדרכי המסחר, כך פסק בדברי גאונים (כלל ע"ז אות ו') וכ"כ בשו"ת תועפת ראם (או"ח סימן כ"ב), עי"ש.

ובארבעה דרכים יש ליישב פסק זה עם דברי הספרא:

א. באמת לא מבואר בדברי הספרא דיש להקדים ישראל לגוי אף במקום הפסד ואפשר דלא מיירי במקום הפסד כלל, ואף דיש לשאול מאי קמ"ל וכמו שהקשו הגמ' בב"מ, ואפשר דלא דייקנן כולי האי בדברי הספרא ובאמת אין בזה רבותא, שהרי אין זה דרשה גמורה אלא מעין רמז בעלמא.

ב. כדברי הספרא מצינו גם בפסיקתא זוטרתא (פרשת בהר דף ע"א ע"ב):

"וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך. למדה תורה דרך ארץ שלא תהא מוכר אלא לעמיתך ולא תהיה קונה אלא מיד עמיתך. מפני שהכנענים אנסים הם ומתעללים עלילות ברשע".

ותרתי למדנו מן הפסיקתא: א. אין זה אלא מדת דרך ארץ ולא הלכה פסוקה. ב. אין זה גזה"כ, אלא משום שהגויים הם אנסים ומתעללים עלילות ברשע, על כן אין להתעסק עמהם. ושתני הנחות אלה שני צדדים הם של מטבע אחד, דלפי הטעם שאמרו ברור שאין זה הלכתא פסיקתא אלא דרך ארץ שלא להתעסק עם אנשי רשע שאינם מהוגנים.

ואפשר שזה גם כוונת הספרא, ולפי"ז אין זה הלכה לדורות אלא לפי המקום והזמן וטבעם של הגויים.

ושו"ר שבפירוש קרבן אהרן על התורת כהנים אכן כתב מדנפשיה שאין כאן אלא עצה טובה שיעשה סחורה עם ישראל ולא עם נכרים, וכך משמע מהפסיקתא כמבואר.

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

ג. באמת נראה יתירא מזו, דהרי הלכה זו לא הובאה בשו"ע, לא הא דעבו"ז להעדיף נתינה לגר למכירה לנכרי, ולא הא דב"מ די'ש להלוות לישראל בחנם ולא לנכרי ברבית, ולא הא דספרא די'ש להקדים ישראל לגוי במקח וממכר, וכיון דשלשת מקורות אלה לא הובאו בשו"ע כנראה דלהלכה אין צריך להפסיד כלל בהקדמת ישראל לנכרי.

ובחקרי לב כבר עמד על השמטת הרמב"ם והשו"ע להא דתורת כהנים ואכן הביא ראיה גדולה דאם יש ריווח ממוני מותר למכור לגוי ואין צריך להקדים את הישראל, מדברי התוס' בב"מ (ק"ח ע"ב ד"ה משמתינן) וכך נפסק בחו"מ (סי' קע"ה סמ"א) דמה דמשמתינן למי שמוכר לנכרי בית סמוך לביתו של ישראל אינו אלא "דוקא שישראל רוצה ליקח בדמים שנתן העכו"ם". הרי שאינו מצווה לוותר מריוח ממוני כדי למכור לישראל אף במכירת בית לגוי בשכינות לישראל חבירו.

ושוב נדחק ליישב את דברי התוס' עם המבואר בתו"כ דאף אם אכן מצוה עלינו להקדים ישראל לנכרי אף במקום הפסד, אין כאן חיוב ומשו"כ לא משמתינן ליה, וכך כתב באהבת חסד שם מדעתיה, אך מלבד הדוחק שבדבריהם, הדברים נסתרים מלשון התוס' בב"מ (ק"ד ע"א ד"ה עד) שגם שם כתבו כן בשם ר"ת, וז"ל:

"דהיינו דוקא כשישראל רוצה ליתן לו כמו שנתן לו העכו"ם אבל אם העכו"ם רוצה ליתן לו יותר אין להפסיד בשביל כן".

הרי מפורש דאין צריך להפסיד כדי להקדים ישראל אף לכתחלה, וכך מפורש בהגהות מיימוניות (הל' שכנים פי"ב אות ט') דכשאין הישראל רוצה ליתן כמו הנכרי מותר למכור לגוי, עי"ש.

ומ"מ כתב החקרי לב שקשה לו להקל נגד דברי התשב"ץ והרמ"א.

ד. ואפשר עוד כדי ליישב השמטת הרמב"ם והשו"ע, דאין זה משום שדחו את דברי התורת כהנים מן ההלכה וכדמוכח מדברי התוס' והגהות מיימוניות שאין צריך להפסיד ממון כלל כדי להקדים ישראל לגוי אף לא בהפסד מועט, אלא משום שכל עיקר דברי התו"כ אינם אלא מדת חסידות בדרכי המוסר ולא הלכתא פסיקתא.

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

ולא כדי להתרחק מלהתעסק עם הגויים משום גריעותם ושפלותם וכדמשמע מדברי הפסיקתא הנ"ל (באות ב') אלא משום שבחם ומעלתם של ישראל שנצטוונו לאוהבם, להחיותם ולהטיב עמהם, ומשו"כ מדה יפה הוא להקדים ישראל לגוי בכל דרך, בין בהלוואה ובין במקח וממכר, אבל אין זה חיוב כלל. וכבר ביארתי בכמ"ק שאין דרך הרמב"ם ובודאי לא הבית יוסף בשו"ע להביא את כל מילי דחסידותא שיש בדברי הגמ', ומשו"כ לא הביאו את דברי התו"כ להלכה.

ודו"ק בכ"ז היטב.

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

ב

בענין החובה לבכר ישראל על פני גוי במו"מ

עוד שאל כת"ר בנוגע לראובן, שיש לו חברת נדל"ן שבסיסה בניו יורק ויש לה בנייני משרדים בכל רחבי ארה"ב. את הבניינים בעיר שיקגו מסר ראובן לחברת ניהול מקומית גדולה. חברת הניהול העסיקה את חברתו של שמעון שתספק שירותי ייעוץ בעניני אנרגיה. חודשים אחדים לפני שנגמר החוזה לאספקת השירותים, ניסה שמעון, שעד עתה לא הכיר את ראובן, ליצור קשר עם ראובן, על מנת שיוכל להפגש ולשוחח עמו על השרותים שניתנו עד כה ועל התכניות לעתיד. למרות פניות חוזרות ונשנות בטלפון ובאימייל, לא הצליח שמעון לקבל מענה מראובן. כשבועיים לפני תום החוזה, קיבל שמעון מכתב המודיע לו על הפסקת החוזה לקבלת שירותים ממנו. מבירור נוסף התברר שהשירותים הועברו לחברה אחרת שאינה בבעלות יהודית.

שאלותיו הם, ראשית, האם חובה על ראובן לענות לטלפון או למייל של שמעון מכח דברי הגמ' בכתובות ו' ע"ב שמי שלא משיב שלום לחברו נקרא גזלן. ועוד, האם אכן מותר לראובן להעדיף חברה בבעלות של גויים על פני ההתקשרות עם חברתו של שמעון.

ואשיב בקצרה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

א. במה ששאל אם חייב היה ראובן לענות לפניותיו של שמעון. ודאי ממדת דרך ארץ להאיר פנים לכל אדם ולא לנהוג בדרך זלזול לבריות, אך אין בזה כל חיוב עפ"י ההלכה ואין זה ענין כלל למה שציוו חכמים שיהא האדם משיב למברכיו בברכת שלום.

ב. אך במה ששאל האם מותר לו לקפח פרנסתם של ישראל ולהעדיף על פניהם חברה בבעלות נכרית יש להאריך קמעא.

הנה איתא בספרא תורת כהנים (בהר פר' ג') וכ"ה בילקוט (שם רמז תרס"א) "מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך ת"ל או קנה מיד עמיתך". וגם רש"י הביא דרשה זו (ויקרא כ"ה י"ד).

להקדים ישראל לנכרי במקח וממכר

וכך פסק התשב"ץ (שו"ת ח"ג סימן קנ"א) כאשר נשאל במה שתיקנו בקהילה מסויימת שימכרו לישראל יותר ביוקר ממה שמוכרים לגוי, והתשב"ץ דחה תקנה זו מכל וכל, והביא את דברי הספרא הנ"ל וכתב בכוונתו דאף אם צריך להפסיד יש עליו למכור לישראל ולא לנכרי, הרי שצריך למכור לישראל יותר בזול ממה שהוא מוכר לגוי, וק"ו שלא ימכור לישראל יותר ביוקר, עי"ש.

וכך פסק גם בשו"ת הרמ"א סימן י' בענין מה שהיה בימיו שאחד מגדולי הדור, מהר"ם פאדובה, הדפיס את משנה התורה להרמב"ם, ובאותו זמן הדפיס נכרי אחד ספר זה, וכתב הרמ"א דיש לקנות מישראל ולהעדיפו על נכרי אף במקום הפסד, והוכיח כן ממה שאמרו לגבי הלואה בב"מ (ע"א ע"א) "אם כסף תלוה את עמי, עמי וכותי עמי קודם". ומבואר שם דאפילו אם יכול להלוות לגוי ברבית מצווה הוא להלוות לישראל בלי רבית, הרי דיש לבכר ישראל על פני נכרי אף כשיש בכך הפסד.

אמנם לכאורה פשוט שאין זה אלא בהפסד מועט, אבל בהפסד מרובה פשיטא דאין חיוב להקדים ישראל לגוי, דאל"כ אין לדבר סוף דאטו נצטוה האדם לתת את כל כספו במתנה לחבירו ולהפסיד ממונו וכל זאת כדי שלא לקנות מגוי. וכ"כ בשו"ת חקרי לב (חו"מ ח"ב סימן קל"ט), ובשדי חמד (כללים מערכת מ' אות רכ"ג), וכ"כ החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"א פ"ה בנתיב החסד אות ט') וכ"כ הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס (ע"ז כ' ע"א) בדעת התשב"ץ הנ"ל.

ונראה פשוט דכן הדבר אם החברה הנכרית יעילה יותר מהחברה היהודית או בענין שיש טרחה יתירה להתעסק עם החברה היהודית, דכל כה"ג מותר לו להעסיק את הנכרי.

יסוד הדבר, כאשר אין האדם נפסד באופן ניכר אלא באופן מועט מצוה עליו להעדיף ישראל על גוי כדי להיטיב ולעשות חסד עם בני ברית, אבל כל שיש בו הפסד או טורח וצער רשאי הוא למכור או להשכיר לנכרים, ודין שכירות כדין מכירה וכ"כ באהבת חסד שם בס"ו, וזה פשוט.

וכך גם בני"ד אם יש לראובן סיבות טובות להעדיף חברה נכרית על פני חברה יהודית רשות בידו ואין בידו און ועול.

[שו"ת מנחת אשר ח"ג סימן ק"ו אות ב']

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

"אמר רבי עקיבא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה" (ספרא קדושים י"ט ט"ו וירושלמי פ"ט מנדרים).

עומדים אנו בעיצומם של ימי הספירה, ימים שאנו נוהגים בהם דיני אבילות, ויש לנו להתבונן בפרשה זו וללמוד ממנה דרך חיים ותוכחת מוסר.

מוסר נשגב ונורא יש ללמוד בתורת המדות מתלמידי רבי עקיבא וקורותיהם דהנה מבואר ביבמות (ס"ב ע"ב) שהיו לו לר"ע כ"ד אלף תלמידים וכולם מתו בין פסח לעצרת על שלא נהגו כבוד זה בזה והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ומי היו רבותינו שבדרום תלמידיו האחרונים של ר"ע, ר' מאיר ור' יהודה ר' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע.

ובקהלת רבה (י"א) איתא דכשבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ללמד תורה אמר להם כ"ד אלף תלמידים היו לי וכולם מתו "על שהיתה עיניהם צרה בתורה זה בזה, אתם אל תהיו כמותם". ועוד מבואר שם שגם ר' נחמיה היה בין תלמידיו האחרונים של ר"ע עי"ש.

ונתקשו חכמי לב להבין את העונש הנורא הזה של מיתת כל אותן אלפי תלמידים על שלא נהגו כבוד זה בזה וכי עונש כרת או מיתה יש בכבוד חברים, אלא נראה פשוט דרק משום שהיו תלמידיו של האדם הגדול בענקים ר' עקיבא דקדק עמהם הקב"ה כחוט השערה במדות שבין אדם לחבירו ובכבוד חברים, דהלא ר' עקיבא הוא זה שלימדנו (אבות פ"ג מ"ד) "חביב אדם שנברא בצלם חביה יתירה נודעת לו שנברא בצלם אלקים". ובתו"כ פר' קדושים אמר ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. ומכל זה חזינן שיטת ר"ע שאהבת רעים וכבוד חברים הם מיסודות התורה וחיבת האדם ענף הוא מאהבת ה' "כי בצלם אלקים עשה אותו" ולפיכך נענשו תלמידיו כשלא נהגו כבוד זה בזה.

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

(ודוקא מתוך שנענשו באופן כ"כ חמור יש ללמוד גודל מעלתם, שהרי בב"מ (פ"ד ע"ב) הוכיחו עד כמה זהיר היה רבי אלעזר בן רבי שמעון בכבוד ת"ח שהרי פעם אחת לא מיחה בכבוד ת"ח ונענש שלאחר מותו יצא תולעת מאזנו, עי"ש).

ונראה עוד דבאמת לא מתו תלמידי רבי עקיבא כעונש על הנהגתם הקלוקלת דלא מצינו דמי שאינו נוהג כבוד בחבירו חייב מיתה בידי שמים, אלא שההשגחה העליונה ייעדה תפקיד נשגב לתלמידי הענק שבענקים ר' עקיבא, עליהם הוטל להיות ממעתיקי השמועה ומוסרי תורתו לדורות שאחריהם, ותורתם של מעתיקי השמועה צריכה להיות תורה טהורה ומזוקקת מכל סיג ופגם, ותלמידים אלה שלא ידעו לנהוג כבוד זב"ז, לא נמצאו ראויים ליעוד נשגב זה, בהכרח נגזר עליהם לפנות מקומם לתלמידים אחרים, טובים מהם, שיהיו ראויים לאותה איצטלה להיות מעתיקי השמועה ומוסרי התורה של רבם הגדול.

וכמה נפלאים הדברים, הלא רוב תורה שבע"פ תורתן של תלמידי ר' עקיבא האחרונים היא זהלא אמרו בסנהדרין פ"ו ע"א:

"סתם מתניתין ר' מאיר, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, סתם תוספתא ר' נחמיה וכולהו אליבא דר"ע".

הרי שכמעט כל התורה שבע"פ היא נחלת תלמידי ר"ע האחרונים, רבותינו שבדרום, שקיימו מצות רבם ונהגו כבוד זה בזה ומכל אלפי תלמידיו הראשונים שלא נהגו כבוד זב"ז לא נשאר יד ושם בין כותלי ביהמ"ד.

בא וראה פלא בתוך פלא, הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה מונה והולך את מעתיקי השמועה מימות משה רבינו עד חתימת התלמוד וכשאתה מונה והולך תמצא שרבי עקיבא הוא ל"ב ממשה רבינו, ורבי שמעון וחבריו המה ל"ג, ולבי אומר לי שרמז יש בדבר הקשור לשמחת ל"ג בעומר ר"ש וחבריו הן המה מעתיקי השמועה למסורת התורה

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

שמסרו את תורת רבי עקיבא בן יוסף לדורות הבאים.

ובאמת מצינו מאמרים נפלאים ויקרים בשבח המדות שבין אדם לחבירו מתלמידי ר' עקיבא האחרונים ואף הם כמותו ראו באדם צלם אלקים ומרכבה לשכינה, ר' מאיר אומר (תנחומא ויחי ב'):

"כל המברך את ישראל כאילו מברך את השכינה".

ועוד ציוה ר' מאיר (אבות ד' י'):

"הוי שפל רוח בפני כל אדם".

ובירושלמי סוטה א' ד' מצינו מעשה מופלא על מדותיו ע"ש.

ר' יהודה אמר (שיר השירים רבא ב' ט"ו):

"כל המקבל פני חברים כאילו מקבל פני שכינה".

ר' יוסי בן חלפתא שאף הוא היה מתלמידי ר"ע האחרונים העיד על עצמו (שבת קי"ח ע"א):

"מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן, ואעפ"כ אם אומרים לי חברי עלה לדוכן, הייתי עולה".

ובב"מ ל"ג ע"א אמר:

"דאפילו לא האיר (חבירו) עיניו אלא במשנה אחת הוא רבו".

וגם ר' שמעון האיר עינינו בעוצם החיוב בכבוד חבירו (ברכות מ"ג ע"ב):

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

ור' אלעזר בן שמוע אחרון תלמידיו של ר' עקיבא השאיר לנו צוואה לדורות ברוחו של רבו הגדול ר"ע ואף הוא דימה כבוד ישראל לכבוד הקב"ה (אבות ד' ט"ו):

"יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים".

ור' נחמיה שלדברי המדרש אף הוא היה מרבותינו שבדרום, הוא זה שאמר בשבת (ל"ב ע"ב) בעון שנאת חנם מריבה באה בתוך ביתו וכו'.

תלמידיו האחרונים של רבי עקיבא שתורתם היתה מיוסדת על יסודות עצומים ואיתנים של תיקון המדות, אהבת רעים, וכבוד חברים, הם שהנחילו תורה לדורות עולם והיא שעמדה להם שלא תמוש התורה מפינו לעולם ועד.

וביום ל"ג בעומר נהגו כל בית ישראל לנהוג בשמחה בהילולא דרשב"י (ועיין רמ"א סי' תצ"ג ס"ב שנוהגין בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון), וטעמים רבים נאמרו בשמחה זו, רבים נקטו שיום זה הוא היום שבו עלה הרשב"י בסערה השמימה, אך החיד"א כתב במראית העין (תצ"ג) שביום זה התחיל ר' עקיבא ללמוד תורה עם רבותינו שבדרום עי"ש, והארכתי בזה במק"א (עיין מנחת אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר נ"ג – נ"ד).

אך המאירי ביבמות שם כתב שביום זה פסקה המגפה, ואמרתי מאז (עיין מנחת אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר נ"א), דהנה ידוע שמ"ט ימי העומר מכוונים כנגד מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, וכאשר סופרים אנו במדות אלה מדה כנגד יום נמצא שביום ל"ב מימי הספירה עלינו ללמוד וללמד את המדה "אוהב את הבריות".

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

כאשר תלמידי רע"ק תיקנו עצמם ביום ל"ב באהבת הבריות פסקה המגיפה ביום ל"ג, ובימינו אלה כאשר אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו, והסכנות מרובות והמגיפה גדולה, גם אנו צריכים להתחזק באהבת רעים ובכבוד חברים למען נחיה.

[מנחת אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר נ"ב]

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

